

MESLEK PİRLERİ VE TESTERECİLERİN PİRİ

Doç. Dr. Abdülkerim ABDÜLKADİROĞLU

Bilindiği üzere her mesleğin bir piri vardır. Farsça olan pîr kelimesinin değişik manâları yanında bu makaleye konu olacak yönüyle esnaftan bir taifenin kendisine nisbet edildiği zâttır ki o sanatın müessisi ve mücidi, sanat erbabının reisidir. Kelime Farsça'da bizdeki istilâhî anlamında kullanılmamaktadır. Genelde bir işi ilk defa yapan ve manevî yönü ağır basan bir şahsiyete nisbet içinde peygamberler ön sırada yer alırlar. Bazı işler vardır ki değişik peygamberler tarafından yapılmıştır. Bunlara ortak işler diyebiliriz. Çobanlık, bilhassa koyun güdücülüğü bunlardan biri olup hayatlarının bir döneminde hemen her peygamber bu işi yapmıştır. İlk bakışta basit bir iş gibi görünse de bunda tevazü, fakirlik, zayıflar kirlarda ve onlara yardımcı ilâveten kırlarda tabiat ve onun yaratıcısı ile başbaşa kalıp kalbi tasfiye söz konusudur. Koyunların sıkıntılarına sabretmek ve onları incitmeden bir sürüyü idare etmek kolay değildir. Koyun çobanlığı ile başlayan idarî tecrübe zamanla yerini insan idaresine devrettiğinde sorumluluk anlayışı ve insan psikolojisini kavramadaki başarı peygamberlerin tebliğ görevlerini hakıyla yerine getirmelerinde başarılı olmalarını netice vermiştir. Bunu ifade etmek üzere,

«Enbiya râ'iyan-ı ümmettir

Pes çobanlık bunlara san'attır» denilmiştir.

Hazreti Adem, ilk insan olması hasebiyle ziraatle uğraşırdı. Aynı zamanda kumaş dokudu; terziilik, kasablık ve demircilik etti.

Hazreti Şit halife ve müslümanların hâkimi oldu, çoğunlukla gaza yaptı.

Hazreti İdris çok seyahatlerde bulundu, terziilik ve yazıcılık yaptı. Terzilerin pîridir.

Hazreti Nuh bir ara ticaretle uğraştı ve neccarlık (marangozluk) yaptı. Gemicilik sanatı ile ilk o meşgul oldu ve gemicilerin piri olarak tanındı.

Hazreti Hüd ticaret sanatını ilk defa icad etti.

Hazreti Lokman ve Hazreti Hüd terzi idiler. Hazreti Lokman hikmetin ve tâbâbetin piri olarak bilinir.

Hazreti Salih ticaretle uğraştı ve bazı kumaşlar dokudu (nessac idi).

Hazreti İbrahim ziraat ve çiftçilikle uğraştı, bezzazlık (manifatura) yaptı.

Hazreti Lût ekin işini yaptı.

Hazreti İsmail sayyâd (avcı) idi.

Hazreti Ishak, Hazreti Yakûb ve Hazreti Şuayb bilhassa çobanlık yaptılar.

Hazreti Yusuf Aziz-i Mısır (başbakan) idi.

Hazreti Eyyüb çok mal sahibi idi.

Hazreti Musa da çoban, idi, daha sonra sultan oldu.

Hazreti Harûn tacir ve vezir idi.

Hazreti İlyas kumaş dokudu.

Hazreti Davud demiri mum gibi yapardı ki demircilerin pîridir.

Hazreti Zekerriya tacir ve alimlerin reisi oldu.

Hazreti Yahya ile Hazreti İsa târik-i dünya olup seyahatler yaptılar.

Hallac-ı Mansûr hallaçların p'ri idi.

**

Fütüvvet ehline göre her sanatın piri olması esas kabul edilmekle beraber hoş görülmemiş bazı sanatlar da vardır ki o sanatlar için pirsiz sanat tabiri kullanılır. Atlara çok yük yükleyerek zulmetmeleri bakımından at arabacıları böyledir. Türk töresinde hayata atılacak çocukların piri sanatları meslek edinmeleri tatbikatı tavsiye yollu süregemiştir. Cemiyette her meslek erbabına ihtiyaç duyulmakla birlikte çocuklarının yetişmesi ve eğitilmesi ile sanat öğrenmesi konusundaki ihtimam gösteren aileler bu noktaya halen de dikkat ederler.

Pir — pervende = bir pir tarafından yetiştirilip terbiye edilen kimse demektir. Bu durumu, günümüzde, ustalık belgesine sahip ve yılların tecrübesini de hâvi bir ustanın yanında çıraklıktan başlayarak yetişip o sanatın bütün inceliklerini öğrenmiş kimseler hakkında kullanabiliriz. Pir - perverdelerin zıttı olabilecek bir tabir de Hudâ — perverde = Allah'ın yetiştirdiği'dir. Bu tabirler her ne kadar Tekke Edebiyatı'nda mürşid, mürid münasebetleri bakımından kullanıyorsa da esnaf teşkilâtları açısından da kullanmamıza mani bir hâl yoktur. Halk ağzında ve konuşma dilinde «pirim, üstadım...» demez miyiz? Üstad kelimesi profesör manasında kullanılmakla birlikte bilhassa hüner ve kabiliyeti gerektiren konularda, sanat ve meslek erbabı arasında bu kelimeler çok rahat kullanılmaktadır. Durum böyle olunca **pir** — **perverde** = bir usta yanında yetişmiş her hangi bir sanatın icra edicisi; Hudâ — perverde = doğuştan bazı kabiliyetlere sahip olup eğitimden geçmemiş ama varlığını ortaya koyabilmiş ve kendisini kabul ettirmiş üstün kabiliyetli ve zeki; kavrayışı yüksek sanat ve meslek erbabı haklarında, bu tabirleri rahatlıkla kullan-

abiliriz, hatta Türk âdet ve örfünden ortaya çıkmış halk kültürünü ayakta tutmamız için zaman zaman kullanmalıyız.

**

Meslek pirleri anlayışı Türkler'in zevki ve İslâmi geleneklerle kaynaşmış olarak iş yerlerinin en mütena köşelerinde, asırlarca, levhalar halinde gözlerimizi süslemiş, esnaf ve halk samimiyet ve nezâketin, hediyeleşmenin bir unsuru olmuştur. Şöyle ki : Yeni iş hayatına atılan birine, bir yakini, şehrin hattatına, icra edilecek meslek ile genelinde metni aynı olan bir beyit yazdırdıktan sonra cam ve çerçeve taktırıp hediye olarak götürür ve dükkânına asardı. Mesleğe göre, o mesleğin piri nin adının yazılmasıyla adapte edilen beyit, hemen her dükkânda bulunurdu. Bu beyit sudur : Meselâ terziler için,

«Her seherde Besmele'yle açılır dükkânımız
Hazreti İdris Nebi'dir pîrimiz üstadımız» (*)

Bu hediye nin inkâr edilemeyecek bazı faydaları da vardı. Bunlar;

a) Çırak ve usta mesleklerinin piri ni bilirler ve her vesileyle ona karşı saygı duyuyorlardı.

b) Eskiden seher vakti denen güneş doğmadan önceki vakitte dükkânları Besmele çekilerek hatta dualar edilerek, açılır, bundan meymenet ve bereket beklenirdi.

c) Hattatların, buna ilâveten hali vakti yerinde olma durumuna göre müzehhiblerin hatta cam ve çerçeve esnafının (eskiden çerçeveleri marangozlar yapardı) bir bakıma kazanç kapısı olurdu. Öyle zaman olmuştur ki bir hattatın olgunluk devrine tesadüf eden böyle bir levhanın bugün müzayedede salonlarında tahminlerin çok üstünde fiyatlar ettiği duyulmuş ve görülmüştür.

d) Asırları ve nesilleri kucaklayan böylesine kalıcı bir hediye, nice dostluklara dostluk katmıştır.

Günümüzde bu ibarelerin levhalar halinde baskılarının yapılarak tekrar gündeme getirilmesi ve yaşatılması düşünülemez mi?

TESTERECİLERİN PİRİ :

Üç yıl önce Bursa'da idim ve evin ihtiyacı olan bir kurban bıçağı alarak tavsiye edilen iyi bir bileyiciye gittim. İki oğlu ile birlikte bu sanatı icra eden ve yılların tecrübesini üzerinde taşıdığı hemen anlaşılan usta,, bıçağı bilerken, nereden aklıma geldi ise kendisinden bu mesleğin pirinin kim olduğunu sordum. Cevabı şu oldu : Valahi hiç duymadım. İlk defa sen soruyorsun. Bu yaşa geldim, pirimizin kim olduğunu bana ne ustalarım ne de başka biri söyledi. Beyim! Madem meraklısın, ben sana testerecilerin pirini anlatayım dedim ve anlatmaya başladı. Gerçekle ve ilmi verilerle ilgisi olmamakla birlikte halk kültürü açısından değer ifade eden konuşmayı buraya alıyorum.

Adamın biri bir testere almış ve bileyiciye götürmüş. Bileyici, o güne kadar hiç testere bilememiş olduğundan dişlerini hep aynı istikamette bilemiş; epeyce de uğraşmış ama bilemediği testere kesmemiş. Tam bu sıkıntılı zamanda karşısına şeytan dikilmiş ve bileyicinin o haliyle alay edercesine dişlerini bir sağa bir sola gıcırdatıp hareket ettirmeye başlamış. Bileyici ârif biri imiş ve meseleyi hemen anlayarak şöyle düşünmüş. Ben testerenin dişlerini hep aynı istikamette biledim. Halbuki şeytan karşımda, dişlerini bir sağa bir sola gıcırdatı durdu. Ben de testerenin dişlerini sıra ile sağa solu dilersem

mesele kalmaz demiş. Düşündüğü gibi de yapmış ve testere pek güzel kesmeye başlamış. İşte beyim, testerenin piri şeytandır ama bıçakçılarını bilmiyorum deyinceye kadar benim bıçağın bileme işi de bitmişti.

Yerinde bir espri : Bileyiciye borcumu sordum. Üç bin lira dedi, verdim. Bir ay öncesi kurban arefesinde Ankara'ya aynı bıçakları biner liraya biletmiştik. Dedim ki : Sen, üç bin lira isteyerek biraz fazla aldın ama ben senden otuz bin liralık bilgi öğrendim. Bu işte ben kârlıyım. Gülüştük ve ayrıldık.

**

Folklor, halk bilgisi demektir. Ne nin, nerede ve kimde bulunacağı hiç belli olmuyor. Sür'atle kaybolan değerler manzumesi içinde ben folkloru sadece halk bilgisi şeklinde görmeyip geniş halk bilgisi olarak tarif ediyorum.

Bu yazı vesilesiyle gençlere ve bilhassa üniversite öğrencilerine bir tavsiyem olacaktır : Her zaman, her yerde ve her vesile ile halk arasına, esnaf arasına özellikle san'atkarlar arasına girip çıkmaktan, onlarla sohbet fırsatları aramaktan geri durmasınlar; bu konuda asla çekingenlik göstermesinler. Yıllarca okunduğu halde kitap sayfaları arasına girmemiş, benden daha âlim yoktur deyenler tarafından duyulmamış nice bilgiler vardır ki umulmadık bir anda, meselâ bir bileyicinin kürsüsü önünde karşınıza çıkar ve sizi şaşkınlıkla karışık olarak öylesine sevindirir ki o sevinci milyardların çıktığı şanslı pek çok kimse hissetmeyebilir.